

I. *Taisnīguma metafizika kriminālprocesā un ne tikai*

Taisnīguma saules karaļi un saulesbrāļi: autoritārisma sajūtu jurisprudences jeb taisnīguma mijkrēslis

Domās, norobežojoties no atsevišķiem parādību aspektiem un vienlaicīgi veidojot vispārinājumus, tiek radītas abstrakcijas jeb kopjēdzieni, kas raksturo šo parādību īpašības, stāvokļus utt., tā, kā tās parādās mūsu sajūtās un uztverē. [1] Palielot fenomenālisma ietvaros, visdrīzāk būtu pamatoti palikt empīristiskā pozīcijā, ka par pasauli iespējams uzzināt tieši tik, cik tas parādās minētajās maņās. [2]

Taču tiklīdz jebkurā diskursā tiek lietotas vārdkopas – abstrakcijas, piemēram, *psihiskais process*, *kognitīvais process* utt., tā ir pamats apgalvojumam, ka attiecīgā jomas terminoloģijā tomēr zināmā mērā tiek izmantoti metafiziski jēdzieni, proti, acīm neaplūkojamas un rokām neaptaustāmas parādības, kas postulētas, proti, bez pierādījumiem pieņemtas kā sākumpieņēmums, pirmavots jeb pirmelements. [3]

Apzīmējuma *psihiskais process* kā pašsaprotamības (pat kā termins, tāpat, ar pretenzijām uz zinātniskumu) lietojums būtībā prasa atzīt burtiskā tulkojuma no grieķu valodas, t.i., apzīmējuma *dvēseles procesa* pretenzijas uz savu vietu zinātniskajā diskursā. Savukārt, ja tā, vai mēs atzīstam jēdzienu *dvēsele* kā aplūkojamu un aptaustāmu substanci? Ja tomēr nē, vai tā, savukārt, nav metafizika?

Taču vienlaikus ir grūti nepieņemt, ka mēs vairāk vai mazāk *sajūtam* gan savus *psihiskos procesus* (un pat reizēm, organizētas un attīstītas personības gadījumā, spējam kontrolēt tos), gan arī varam ar tādu kā *iekšēju* skatu izsekot saviem *kognitīvajiem procesiem*, citiem vārdiem sakot, – savu domu gaitai. Un tomēr, formāli un sausi raugoties, diez vai *dvēsele* ir zinātnisks termins.

Starp citu, no šī zinātnes *asinsgrēka* nav spējusi izvairīties arī krimināltiesību zinātne, aplūkojot noziedzīgā nodarījuma subjektīvo pusi kā vienu no obligāti pierādāmām noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmēm, kas līdz ar to pilnā nopietnībā liek rēķināties ar nepieciešamību iztīrīt pie kriminālatbildības saucamās personas *dvēseles* [kustības] *procesus*.

Laika gaitā par šiem metafiziskajiem jēdzieniem – abstrakcijām gan ir izveidojies zināms konsenss to lietojumā, citiem vārdiem sakot, tāds kā konvencionālisms pēc noklusējuma. Tiesa, drīzāk gan *nojautas* jeb noģieduma līmenī, kas līdz ar to nenovēršami pagērē visnotaļ plašas interpretācijas (izpratnes) diapazonu. Atstājot šo jēdzienu satura papildīšanu katram atsevišķam gadījumam, skaidrs, ka izskaidrojuma saturs ne tikai var būt, bet arī būs atšķirīgs. Reizēm – diametrāli pretējs. It īpaši spilgti tas

izpaužas līdzīga, ar augstu abstrakcijas pakāpi apveltīta metafiziskas jēdziena – *taisnīgums* interpretācijās. Augstā abstrakcijas pakāpe ļauj *taisnīgumu* klasificēt kā kategoriju. Taču to var nosaukt kā vien vēlas, tā ir un paliek metafizika.

Situācija vēl vairāk sarežģījās, kad acīmredzamu pirmpieņēmumu – metafizisku jēdzienu sāk paskaidrot vai izskaidrot ar citiem tamlīdzīgas *ārpusdabas* apzīmējumiem, piemēram, *laika gars, tautas gars, tautas dziņa* utt., kā to savā retorikā mēdz lietot autoritāri politiskie (un ne tikai) līderi. Vai kāds šos apzīmējumus ir redzējis, aptaustījis, mērījis?

Izņēmums nav arī *taisnīguma* abstrakcija. Pat tajos retajos cilvēka dzīves mūža mirkļos, kad, iestājoties kādai apstākļu jaušai vai nejaušai konstelācijai, šķiet, subjektīvi tiek pārdzīvots *taisnīguma* triumfs, un šādas uztveres deskripcijai noteikti būtu nepieciešami visnotaļ tikpat abstrakti apzīmējumi – *prieks, laime*, kas itin viegli iekļaujas visdažādāko emocionālo pārdzīvojumu aprakstu *folderī* (“*dvēsele priecājas*”, “*dvēsele gavilēja*” utt.).

Taču, skaidrojot šī *afektīvā* stāvokļa (vai vēl viena abstrakcija?) cēloņus vai iemeslus, visdrīzāk varētu būt nepieciešams vēl vesels arsenāls ar visraibākajiem un eklektiskiem (vismaz ārēji loģiski nesavienojamiem) metafiziskiem apzīmējumiem, piemēram, “*Dieva sods*”, *karma* (pēc *Deus ex machina* principa, turklāt vēlams ar iedalījumu – “ātrajā-” un “lēnajā-”), individuālās *gribas* un *nolūka* realizācija, proti, *taisnīguma* īstenošanās, pateicoties personiskai piepūlei vai centieniem u.c.

Iespējams, ka pēdējie divi jēdzieni nav apveltīti ar visaugstāko abstrakcijas pakāpi. Taču tiklīdz tiem mēģina kā apzīmētājus pievienot zināmas kvalitātes pazīmes, piemēram, dzelžaina *griba*, tīrs un paties *nolūks* (ko, protams, sev parasti piedēvē autoritāra tipa indivīdi), tā neglābjami rodas visplašākās interpretācijas iespējas.

Un ko darīt ar izteikumu “*cilvēciskais gars* alka pēc *taisnīguma*”, kas pašsaprotami paģērē iesākumā noskaidrot vārda *gars* semantisko nozīmi šādā vai citādā lietojumā?

Ja tās ir vispāratzītas abstrakcijas, tad zinātniski *taisnīgumu* nemaz nav iespējams intelektuāli korekti nodefinēt. To nav iespējams izdarīt arī tādēļ, ka *taisnīgums* daudz maz vienotai izpratnei pakļaujas vienīgi atsevišķu *burbuļu* (grupas, kolektīva, sabiedrības daļas, visas sabiedrības, pārnacionālu interakciju visdažādākajā konstelācijā, galu galā – autoritāru līderu galvās) ietvaros, kuros dominē vairāk vai mazāk vienoti konstruēti *tā* novērtējuma kritēriji jeb mēraukla.

Jebkurā gadījumā *taisnīgumam*, lai par to jēgpilni varētu diskutēt, ir jābūt strukturējamam un aprakstāmam. Un kā jau minēts iepriekš – tas ir vienīgi pasaules ietvaros paliekošs *sajūtas* un *uztveres* jautājums. Pat vēl vairāk – tam tādām ir jāpaliek, jo pretējā gadījumā mēs uzņemtos spriest par ārpusauli, proti, par to, ko mēs nejūtam, neredzam, nedzirdam.

Bet ja tā, vai mēs varam runāt par *universālo taisnīgumu*? Tiktāl, ciktāl mēs spējam maksimāli asināt savas individuālās iemaņas un maņas, domājams, – jā. Un visdrīzāk, tas pat būtu vēlams. Visu mūsu pašu labad.

Savukārt, ja tā, mēs atzīstam, ka katra individuālā piepūle spēj aizvien vairāk un vairāk abstrahēt *taisnīguma* uztvērumu, tam *universalizējošies* nekur citur kā mūsu apziņā, veidojot pārliecību, un, ja gribat, ticību tam. Tamlīdzīga individuāla piepūle nav viegls darbs, turklāt tā rezultāts diez vai būs saprotams vairākumam.

Citiem vārdiem sakot, visdrīzāk, ka *taisnīgums* ir piedzīvojams, proti, tas ir pārdzīvojums, ko, cilvēkam mēģinot to racionalizēt, viņš vienlaikus cenšas veidot *taisnīguma* izpratnes deskripciju. Taču jāatzīst godīgi, ka lielākoties *taisnīgums* visnotaļ piezemēti tiek racionalizēts kā individuāli iepriekš vai tagadnē pārciestās netaisnības pārdzīvojuma jābūtīgais pretstats. Tā dzimst ne tikai cilvēkus nīstošas totalitāras –, bet arī reizēm dīvainas sociālās teorijas. Tā dzimst banāli sadzīves kašķi un politiskās kaislības. Šāds *taisnīgums* sakņojas resentimentā, kas visdrīzāk arī ir patiesā tautas *dziņa*.

Taču, kad jēlkāds ļaužu kopas panākts varas iedibinājums ir panācis savu leģitimitāti, tā neizbēgami leģitīmē (vismaz cenšas to darīt) arī savu izpratni par *taisnīgumu* – politikā, ekonomikā, jurisprudencē, it visur. Tieši faktiskā vara kļūst par *taisnīguma* (*tiesību*?) mērauklu. Notiek subjektīvā, personiski pārdzīvotā, personiski pārstrādātā resentimenta ekstrapolācija (secinājumu par kaut ko daļas attiecināšana uz visu parādību) jeb mākslīga, tikpat dziļi subjektīva projekcija tādās tukšformulās kā *sabiedrības griba, tautas dziņa* utt., pieprasot propagandas adresātam šos priekšstatus (un nereti pat murgainos) intrapolēt, t.i., bez īpašas refleksijas padarīt par saviem. Tā strādā propaganda. Nav gluži taisnība Bernardam Šovam, ka propaganda nepadarot cilvēkus par idiotiem, bet gan tā esot domāta idiotiem. Propaganda var padarīt cilvēkus par idiotiem. Tāds ir tās mērķis. Un mūsdienu politiskās norises daudzviet pasaulē un pat kaimiņos ir labākais apliecinājums tam.

Tad *universālais taisnīgums* kļūst nevajadzīgs. Reizēm – pat bīstams. Tiekšanās pēc tā – nereti *pie dauzības akmens* un publiska apsmiekla objekts.

2024. gada 2. jūlijā, uzrunājot Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes bakalaura studiju programmas absolventus izlaidumā, prorektore un profesore Dr. iur. Kristīne Strada-Rozenberga, cita starpā, pamatoti atzīmēja, ka *likumu* nevis raksta, bet *jūt*. Nedaudz tālāk šī doma tika papildināta ar atziņu, ka arī *taisnīgums* esot *jāizjūt*. Būtībā tam visam ir grūti nepiekrīst. Taču ir nianšes. Tās attiecas uz jutekļiem. It īpaši uz to kalibru un asumu. Bet jo īpaši uz šī maņu instrumenta fokusēšanas metodi un pašu objekta izvēli. Par to gan nedaudz tālāk. Tomēr šeit svarīgs šķiet vēl kaut kas cits. Proti, nepārejoši aktuālās (mūžīgās?) *taisnīguma* (ja gribat – *tiesību*) un *likuma* dihotomijas tēmas viegla (varbūt pat pārāk?) aktualizēšana. Atbildes un risinājumi gan īsti netika piedāvāti, tomēr tas ir pilnīgi attaisnojami, ievērojot, ka vairumam no klātesošo auditorijas vēl ejams gana garš turpmāko studiju procesa un secīgi juridisko zināšanu izpratnes paplašināšanas ceļš, nerunājot nemaz par viedokļa līderības jurisprudencē sasniegšanu, kaut kad iegūstot atzīti autoritatīva *doktrīniķa* statusu.

Un, ja pat šāds statuss *de facto*, pateicoties smagam darbam un ilgiem pūliņiem, tiktu sasniegts, vēl nebūtu tikpat *de facto* pašsaprotami, ka uz to brīdi stabili *noetablējies* doktrinārais autoritārisms pieļautu jēlkādu nevēlamu sāncensību. Kā redzams, pat vārdiem *autoritatīvs* un *autoritārs* nav gluži

viena semantiskā nozīme, kur nu vēl – *taisnīgumam* (*tiesībām?*) un *likumam*. Abos gadījumos otrie ar varas realizācijas uzurpācijas palīdzības itin viegli un bez īpašas piepūles uzveic pirmos.

Kā noprotams, autoritārisma starp *taisnīgumu* (*tiesībām*) un *likumu* tieši arī tiek likta vienādības zīme. Un pēdējo summai aiz citas vienādības zīmes atrodas vēl kāds trešais vārds – *pareizi*, visu pārējo atmetot kā *nepareizu*. Piemetot šai formulai vēl vienu vienādības zīmi un lielumu, sanāk, ka *pareizais* ir arī *patiesība* (“tikai man/mums ir *taisnība*” nozīmē. Viegls tālākais aprēķins tātad norāda, ka *nepareizais* ir vai nu *meli* vai *netaisnība* (“tev/jums nav *taisnība*” nozīmē)).

Tieši tā arī strādā visā jebkuras realizācijas varas vertikālē (tātad no faktiskās varas pozīcijām) uzspiests priekšstats par *pareizo* un *nepareizo*, par *taisnīgumu* un *netaisnīgumu*. Proti, – propaganda.

Metaforas – Saules karalis (kā vienīgā *taisnīguma* izpratnes mēraukla; par šī apzīmējumu vēsturisko izcelsmi runa būs tālāk) un saulesbrāļi (jācer, ka lasītājs vēl atceras šī latviešu valodas vārda semantisko nozīmi) kā divi antipodi visdrīzāk neraksturo objektīvas personiskās kvalitātes šo apzīmējumu nesējiem, jo mūsu – līdz varai aizrāvušos personāliju “traktiera fantāziju” laikmetā [4] – nereti viss ir tieši pretēji. Šīs metaforas drīzāk raksturo attiecību *karalis* – *plukatas* vienīgo iespējamo kontekstu: aroganci un ignoranci, no vienas puses, un vairāk vai mazāk slēpta nepatika, no otras puses, ko visdažādākajos filozofijas diskursos mēdz arī dēvēt par visnotaļ skaudru un skarbu *resentimentu*, un ko visdrīzāk arī varētu atzīt par *tautas pamatdziņu*, lai kā viens vai otrs autoritārs līderis to censtos noliegt.

Vēl vairāk – populistiski diktatori ne tikai uzurpē varu, viņi savai tukšajai, eksaltētajai, populistiskajai retorikai lielākoties propagandas nolūkā *steriem* piesavinās ausij tīkamas vārdkopas–apzīmējumus, ieliekot tajos savu – *tautai* pašglaimojošu (patmīlību barojošu un nepamatoti augstu pašnovērtējumu uzturošu) – saturu, kam nav nekā kopīga ar realitāti. Tāds piemērs ir arī vārdkopa *tautas dziņa*, kas būtībā ir autoritāru diktatoru fantāziju un iedomu projekcija tukšformulā. Vēlamā uzdošana par esošo. Kad tas darbiņš nu ir nodarīts, viņi saka: *viens vadonis, viena tauta, viens likums, viens taisnīgums* (jebkādā no lietojuma kombinācijām atbilstoši situācijai un gaumei).

Taču, paga', paga', paga'! Vai te gadījumā neiezogas kāda kognitīva disonanse? Vai te gadījumā vienlaikus prātā neiezogas asociācijas ar sen dzimušajiem, tikai šoreiz it kā no sirds nākušajiem vārdiem: “Viens likums – viena taisnība visiem”, ko šodien demokrātiskā republikā – Latvijā plaši lieto arī latīņu valodas versijā: “Una lex, una iustitia omnibus.” Nevar būt! Kāds gan tam sakars ar autoritārisma? Izrādās – ir. Turklāt vistiešākais. Par to sīkāk gan nedaudz vēlāk.

Turklāt šeit pastāv vēl viena intriga. Kurš, kad, kur, kā, kāpēc (jebkura krimināltiesībnieka klasiskie pieci “k” tipa jautājumi) veica Kārļa Ulmaņa (1877–1942) visos iespējamajos starpkaru perioda preses izdevumos un juridiskajā periodikā līdz bezgaumībai tirāžētā izteikuma “Viens likums – viena taisnība visiem” tulkojumu uz latīņu valodu, uzdodot to par Senās Romas tiesību principu. Minētajā periodā šis izteikums, protams, tika ekspluatēts vienīgi latviešu valodā. Avotu klāsts, kur šī tēze vietā un nevietā ir lasāma, slavīnot Vadoni, ir tik apjomīgs, ka būtu pat nepieklājīgi apgrūtināt lasītāju ar visu atsauču

uzskaitījumu, ar ko parasti autors gan nekad neskopojas, it īpaši, ja tam ir relevance teksta pamatojumam. Taču par to visu, kā jau minēts, vēlāk.

Grūti izskaidrojamas sagādīšanās dēļ dažas dienas pirms iepriekš minētā daudzām priecīgām, entuziasma un jūsmīgu nākotnes plānu pilnām jauniešu sirdīm nenoliedzami nozīmīgā notikuma, godājamais kolēģis Aldis Alliks tīmeklī padalījās ar sava izlaiduma atmiņu stāstu par viņa laika fakultātes dekāna profesora Jāņa Vēbera runas fragmentu tieši pirms 30 gadiem, proti, 1994. gadā: “Jūs, juristi, mēģiniet izprast, ka tiesību filozofija, kuras pamata bāze ir taisnīgums, ir jūsu profesionālās dzīves pamats, nevis likumi, rīkojumi un normatīvie akti.” [5] Šim izteikumam nu jau pavisam ir grūti nepiekrīst. Tā teikt, precizējums vietā.

Taču vērā ņemama ir arī paralēli notikušā paradigmu maiņa visos šajos trīsdesmit valstiskās neatkarības gados. Principiāli pilnīgi visā – ideālos, vērtībās, izglītības līmenī, zināšanās, morālē...

Varbūt mūsdienu *taisnīguma* Saules karaļi (prātā it īpaši nāk viens šāds enerģisks titula pretendents) ir apgaismoti enciklopēdisti, filozofi, dzejnieki, kas vien jau ar sava gara gaismu prot aplaimot savus pavalstniekus – saulesbrāļus? Patiesībā *taisnīguma* Saules karaļiem nemaz nevajag objektīvas zināšanas juridiskajās metodēs, tiesību teorijā, vēsturē, filozofijā. Kāpēc? Tāpēc, ka viņi gan *likumu*, gan *taisnīgumu jūt* paštaisi, par ko nemaz nekautrējas skaļi runāt un to atzīt. Viņus neinteresē doktrīnas, viņus interesē vienīgi vara, pie kuras aizraujoties, viņi steidz, kamēr vēl var, realizēt savus sapņus un vīzijas. Tā mūsdienās top būvniecības megaprojekti, tā vietā un nevietā top veloceliņi, tā top likumi. Protams, viss – tautas un sabiedrības interesēs.

Un savā neizmērojamā labdarībā un labestībā viņi dalās ar savām *sajūtām* ar nepateicīgajiem saulesbrāļiem. Līdzīgi kā šo “dzīvo un darbīgo psihisko enerģiju” aicināja *sajust* starpkaru perioda tiesību *doktrīniķi*, aicinot atstāt *nepareizo* un *anomālo* jēdzienu jurisprudenci, kurai autoritārā valstī nav vietas, jo tā “rada [...] netaisnīgas tiesības jeb tiesību surrogātu”, taču ar kuru, diemžēl, vēl joprojām aizraujoties mūsu [Latvijas] juristi”, savukārt, “autoritāras valsts pamatā ir dzīvi principi, proti, tādi principi, kas ir katra pilsoņa pārliecības lieta.” [6]

Citiem vārdiem sakot, nule kā citētā mirtiesneša un tiesībzinātnieka Nikolaja Vīnzarāja (1905–1978) ieskatā, “modernā teorija” neatzīstot subsumcijas metodi, jo likums “ir jātulko tā, kā to prasa tulkotāja dzīves piedzīvojumi un dzīves izpratne, un nav jāceļ gaismā likumdevēja griba”. Vēl vairāk, – ja tiesnesis “ir pārliecināts par savu uzdevumu nostiprināt autoritāras valsts principus, tad viņam ir pienākums iztulkot likumu tā, lai, likumu piemērojot, neciestu autoritāras valsts intereses”. [7]

Mūsdienu lasītājs, cerams, būdams ieintrīgēts, vaicās: “Kā lai tiesnesis zina, kādas ir šīs *laika gara* intereses?”

Starpkaru perioda vienam no daudziem tamlīdzīgu pamfletu autoriem – N. Vīnzarājam atbilde bija tūlīt gatava, tas ir, tā azotē ilgi nebija jāmeklē: “Ir jāņem vērā tie vadoņa aizrādījumi, kas var palīdzēt pareizi saprast un piemērot likumu. [...] Savās runās un deklarācijās vadonis iztīrā valsts saimnieciskās iekārtas

un tiesiskās iekārtas pamata domas. Lūk, šīs domas ir jāņem vērā, pastāvošo likumu iztulkojot. [...] Ar vārdu sakot, tiesnesim ir jāiztulko likums nevis tādā ceļā, ka viņš noskaidro, kādi īsti ir apsvērumi vai priekšstati ir bijuši tiem lietpratējiem, kas likumu sarakstījuši, bet tiesnesim ir jāizprot likums tā, kā to prasa tiesneša pasaules uzskats un dzīves izpratne. Dzīves izpratnē ir uzņemami arī vadoņa norādījumi. Lūk, šinī nozīmē vadoņa griba iespaido likuma iztulkošanu. [...] Vadoņa griba palīdz iztulkot likumu, tādēļ ka šī griba ir pašas tautas gribas un cēntienu izteikums [N.V. oriģinālizcēlums].” [8]

Ahā. Tagad nu ir skaidrs, ko starpkaru juristi saprata ar šo mantru “Viens likums – viena taisnība visiem”. Bet mūsdienu lasītājs?

Muļķīgi? Nosodāmi? Nepareizi? Bet vai šodien atsevišķas krimināllietu kategorijas netiek izskatītas pēc tādiem pašiem kritērijiem? Un kā ir ar Kriminālprocesa likuma 59. nodaļas kārtībā izskatāmajām lietām? Kurš šodien ņem vērā sašutumu par neefektīvās valsts pārvaldes neadekvāti dāsno atalgojumu? Kurš par pilnu ņem protestus pret neadekvāto nodokļu politiku?

Tātad – kaut ko *sajust* nenozīmē vienlaikus būt filozofam. Taču, vai ir pašpietiekami savas *sajūtas* prasmīgi ar manipulatīva intelekta palīdzību kaut cik sakarīgi verbalizēt un pat izklāstīt rakstiski? Ar atrunu, ka pirms tam gan izmanīgi iemantota ar varas realizācijas saistīta *pozīcija* kādā hierarhiski konstruētā institucionālā struktūrā, un, protams, ka tiek apliecināta sava lojalitātei par sevi augstākām *pozīcijām*. Tātad izšķirošais jautājums: kāda ir tava *pozīcija*? Tas šodien ir sakramentālais jautājums.

Tomēr pat ar *būšanu filozofam* viss nešķiet tik gludi. Jānis Neimanis savā par pelnīti *de facto* bestselleru atzītajā grāmatā “Ievads tiesībās” (tiesa, gan vēl tālajā 2004. gadā, un kas zina, varbūt patiesi cienījamais autors savu viedokli šobrīd jau ir mainījis) bija norādījis, ka mūsdienu dominējošā tiesību skola esot vērtību jurisprudences (jā, jā, tā pati, par kuru jūsmoja vācu nacionālsociālisti un mūsu starpkaru Vadoņa apjūsmotāji!), par šīs skolas redzamāko pārstāvi nodēvējot vācu civiltiesību zinātnieku un tiesību filozofu Karlu Larencu (1903–1993).

“Vērtību jurisprudences skola uzskata, ka nav būtiska nozīme piešķirama vēsturisko likumdevēja interešu izpētei, cik daudz jāvelta uzmanība tā laika interešu “pārvērtēšanai” no šodienas, tiesību piemērošanas brīža viedokļa.” [9] Nav vērts apstāties pie tā, ka šī ideja patiešām ir pietiekami veiksmīgi ekstrapolēta mūsdienu demokrātijas apstākļos, jo nav taču strīda, ka vērtības un to skalas var būt ļoti dažādas, kā saka, tās mēdz būt *progresīvas*. Taču, vai ir garantijas, ka šāds *progresīvs laika gars* nav iedvests no kāda tāla un neredzama Saules karaļa, kam vienkārši netiek gozēties slavas un atpazīstamības spožmē? Vai nepārnēstā nozīmē (proti, patiesi *vērīgas*) vērtības spēj stāties pretī dažādu autoritāru Saules karaļu *jūtām* un *sajūtām*?

Situācija vēl vairāk sarežģās, ja arī aktuālās *progresīvās laika gara* vērtības sāk disonēt ar veselo saprātu, kur nu vēl tur runāt par kaut kādām mūžīgajām vērtībām...

No teiktā top pilnīgi skaidrs, ka pat perfekta akadēmiskā juridiskā izglītība, pat enciklopēdiskas zināšanas dažādās tiesību nozarēs un apakšnozarēs un, iespējams, vēl piedevām citviet, kā tas nenoliedzami bija paša K. Larenca *kāzusā*, grozi kā gribi, jāpielāgo *laika gara* interesēm, atsakoties no atpakaļrāpulis rakņāšanās, piemēram, likumdevēja gribā vai jēdziena vēsturiskās izcelsmes peripetijās, vai arī vadoties no attiecīgās tiesību normas sistēmiskās iederības vai tās mērķa perspektīvas.

Cik savā konsekvencē šāda pielāgošanās *laika garam* doktrīna ir bīstama, norāda paša Ķīles profesora pašam ar savu dzīvi veiktais eksperiments. Tiem, kas nezina, jāatgādina, ka K. Larencs, kopš 1935. gada, būdams Ķīles universitātes Tiesību filozofijas katedras vadītājs, aizstājot šajā amatā par ebrejisko izcelsmi patriekto tiesību filozofu Gerhartu Huserlu (1893–1973) (ievērojamā filozofa – fenomenoloģijas skolas dibinātāja – Edmunda Huserla (1859–1938) dēlu), atradās nacionālsociālistiskās tiesību atjaunošanas avangardā, vienlaikus tolaik atzinību gūstot kā ievērojamākais civiltiesību *à la NAZI* teorētiķis. Kopš 1937. gada pašsaprotami bijis nacionālsociālistiskās partijas biedrs. Ko gan citu viņš varēja iesākt? Tāds nu bija tā *laika gars* un intereses...

Katrā ziņā šo rindu autors ir pārliecināts, ka jebkura filozofa, teorētiķa atziņas nav aplūkojamas, vērtējamas un atzīstamas, kā saka, par gana labām esam bez pašas personības konteksta, mākslīgi nodalot personību no tā, ko paudusi viņa mute un roka. Pastāv arī gauži vienkāršs metodoloģisks princips – lai pārliecinātos par jebkādas idejas absurdomu vai gluži pretēji – adekvātumu, tā loģiski jānoved līdz savai galīgajai konsekvencei. K. Larenca gadījumā par pēdējo uzskatāmi parūpējās pats noziedzīgais totalitārais Hitlera režīms.

Šodien par citu klīnisku *vērtību* gadījumu uzskatāmi rūpējas cits, pavisam kaimiņos esošs režīms. Vai tikai? Un te atkal parādās *autoritārisma* āža kāja.

Tad kā īsti ir? Juristiem patiešām jāsaņū sava *laika gars* un intereses? Tam jāpielāgojas? Akli jāseko konjunktūrai? Priekšniecības norādījumiem? Vai tomēr jābūt sava laika *papiniāniem*?

Kā tas ir vispārzināmi, *sajūtas* ir visu zināšanu avots, tradicionāli izšķirot piecus *sajūtu* veidus (redzi, dzirdi, tausti, ožu, garšu). Latviešu valodas skaidrojošie avoti (*Letonika.lv*, *Tezaurs*) arī vēsta, ka *sajūtas* nepastarpināti esot saistītas ar uztvērumu, savukārt pastarpināti – ar priekšstatiem un racionālo domāšanu. Šo procesu aprakstam vēl tiek lietots tāds metafizisks jēdziens kā *intuīcija*, kuru neviens gan nav nedz redzējis, nedz dzirdējis, toties empīriski *sajūtās* (atkal *sajūtas*?) piedzīvojis, aprakstot to, kā *nojautu*, instinktīvu saprašanu, kas balstīta neapzinātā pieredzē, pat kā izziņas veidu, kad sasniegtais iznākums – *patiesība* (?) izpaužas pēkšņā apskaidrībā un nav pamatojams ne ar zinātnisko pieredzi, ne loģiskiem slēdzieniem, pat pretstatot to empīriskajai izziņai.

Tad kādas galu galā maņas ir nepieciešamas, lai sajūtu *laika garu* un intereses? Muguras smadzenes? Politiskā intuīcija? Tam visam atbilde ir viens vienīgs vārds – konjunktūrisms. Proti, attaisnojoties, ka gluži vienkārši ir jāizdzīvo, bezprincipu cilvēks savā labā izmanto stāvokli, apstākļus, situāciju, maina savus uzskatus atkarībā no tā visa. [10]

Vai tāds ir ideāls juristu jaunajai paaudzei? Domājams, ka nē. Citiem vārdiem sakot, juristam nav jābūt *čabanam* (tjurku valodā – aitu gans), kurš, ko redz, par to arī dzied, vienlaikus tēvišķi (vai mātišķi – kā lasītājs vēlas) gādājot vienīgi par sev lojālajām avīm. Tas iesēj autoritārisma kāres sēklu, modinot censonim vienu vienīgo dziņu – gribu uz neierobežotu varu, lai radītu tādu realitāti, kuras pašradītājā, iedomātajā fantāziju burbulī kaut kad kādreiz, ja liktenis lems, viņš savās *sajūtās* noteiktu, kas ir *pareizi* un *nepareizi* un secīgi – *taisnīgi* un *netaisnīgi*, kas tad tiktu arī ietērpts rakstītu likumu formā, kas saulesbrāļiem bez ierunām būtu jāciens un jāievēro. Kā izteicās kāds šobrīd no atmiņas pagaisis gudrinieks: “katrā no mums sēž maziņš fašists...”. *Dark passenger*.

Kad tāds aizraujas līdz varas pašam augstākajam līmenim un iedibina un realizē savus priekšstatus par valsti, tad tas dēvējams par paternālo etātismu, kura dabiskā politiskās pārvaldes forma labākajā gadījumā būs nekas cits kā autoritārisms, ļaunākajā – totalitārs despotisms, un kuru tikpat dabiskā blakne būs nepotisms un nepieciešamība piespiedu kārtā nemitīgi atkārtot mūžam nevīstošas lojalitātes rituālus, jo uz to arī balstās šī nepievilcīgā varas izpauduma maniere. Būtībā – oferte katram individam labprātīgi pievienoties aitu barām un – dzīve varbūt, ja paveiksies, izdosies!

Tātad jebkurš autoritārisms paģērē vadoņa figūru. Visos izveidojamās varas vertikālēs līmeņos. Tikpat figurāli izsakoties – Sauli, kurai apkārt riņķo tās dabiskie pavadoņi. Saules alegorija šeit nebūt nav eksaltēta retorika. Tai ir pietiekami konkrētas vēsturiskas saknes, tajā skaitā, *Una lex, una iustitia omnibus* formulas kontekstā, vispirms jau atminoties vēsturisko *Saules karāli* ar viņa svītu un tās uzturēšanas izdevumiem, un – pārējos – attieksmi pret kuriem, atkal vienīgi figurāli, varētu raksturot ar jau minēto latviešu valodā lietotā vārda *saulesbrāļi* semantiku. Karaļi un pārējie – plukatas. Tāda arī ir autoritārisma balstītas varas faktiskā konstelācija, lai arī kādas demagoģiskas atrunas un reveransi netiktu pausti propagandas nolūkos, kas *taisnīgumu* labākajā gadījumā pārvērš neskaidrā mijkrēslī (latviešu valodas skaidrojošās valodas vēsta, ka mijkrēslis ir izkļiedēta saules gaisma neilgi pēc saulrieta vai saullēkta), ļaunākajā – murgā.

Taču, pārfrāzējot kādreiz populāro izteikumu, – “atgriezīsimies pie mūsu aitām!”, proti, pie kriminālprocesa, kas galvenokārt arī atrodas autora interešu lokā, nemēģinot sevi vēl pieteikt politiskās filozofijas jomā.

Proti, šeit paustais ir vērsts pret nepieļaujamību no varas pozīcijām piedzīvotu empīrisku pieredzi kriminālprocesā transformēt *jūtās* jeb *sajūtās*, kas būtu pašpietiekami, lai, piemēram, iepriekš piedzīvotu vilšanās objektīvā realitātē aizstātu ar pašas objektīvās realitātes noliegumu (aizliegumu?).

Taču tā šobrīd top neskaitāmi grozījumi Krimināllikumā un Kriminālprocesa likumā. Tā top varas vertikāle prokuratūrā, kad klaji tiek mīdīts fundamentālais prokurora neatkarības princips, piemēram, *priekšniecībai* nosakot kāds soda veids un mērs būtu pieprasāms par vainīgu atzīstamajai personai. Un ne tikai tas. Vēl daudz kas cits. Saprotams, ka paši prokurori klusē. Bet, vai pareizi? Jo ar mums notiek precīzi tas, ko mēs atļaujam. Vai varbūt labāk patīk šāds izteikums – iesēsi rīcību, saņēmsi ieradumu;

iesēsi ieradumu, saņēmsi raksturu; iesēsi raksturu, saņēmsi likteni... Ja tas neiet pie sirds, īsi vēl var arī šādi – šodiena ir vakardienas sekas un rītdienas cēlonis.

Un visbeidzot. Autors, protams, nedomā, ka Latvija ir uzkāpusi uz pilnīgi atklātas autoritārisma takas, atsakoties no uzticības demokrātiskas republikas ideāliem. Katrā ziņā, tā varas konstelācija, kas izveidojusies Latvijā šobrīd, nekādi nav pielīdzināma resoram, kas politisko interešu un ambīciju apkalpošanai funkcionēja starpkaru periodā. Vienlaikus šis pēc neatkarības atjaunošanas jaunveidotais varas mehānisms un tā *apkalpošanai* ieviestais, piedodiet, personāls, kas ar ik četrus gadus regulāritāti stājas pie jaunu grozījumu un modifikāciju izstrādes publiskās varas taustekļu ievīšanai arī tajās jomās, kas vismaz līdz šim vairāk vai mazāk bija pakļautas pašregulācijai un indivīdu spējai tās risināt bez publiskuma elementu iesaistes, prasītu skrupulozāku un vietumis kritiskāku politikas filozofijas pētnieku vērtējumu. Šeit autors līdz ar to vēlas vienīgi pateikt, ka autoritārisma rēgs nekur nav zudis un nekad nezudīs, jo tas dziļi sēž katrā no mums. Kā tāds *dark passenger*. Vienkārši ir jābūt modriem. It īpaši pret augstu amatu tīkotājiem.

- [1] Ilustrētā svešvārdu vārdnīca. Sast. I. Andersone, I. Čerņevska, I. Kalniņa u. c. Rīga: Izdevniecība Avots, 2005, 13. lpp.
- [2] Ilustrētā svešvārdu vārdnīca. Sast. I. Andersone, I. Čerņevska, I. Kalniņa u. c. Rīga: Izdevniecība Avots, 2005, 222. lpp.
- [3] Ilustrētā svešvārdu vārdnīca. Sast. I. Andersone, I. Čerņevska, I. Kalniņa u. c. Rīga: Izdevniecība Avots, 2005, 465. lpp.
- [4] Ortega i Gasets H. Masu sacelšanās. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2023, 77. lpp.
- [5] Pieejams: <https://www.facebook.com/aldis.alliks/posts/320480337802024>
- [6] Sal. Vīnzarājs N. Autoritārā valsts un civiltiesības. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, Nr. 1, 1938, 78.–79. lpp.
- [7] Vīnzarājs N. Autoritārā valsts un civiltiesības. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, Nr. 1, 1938, 80. lpp.
- [8] Vīnzarājs N. Autoritārā valsts un civiltiesības. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, Nr. 1, 1938, 81. lpp.
- [9] Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 41. lpp.
- [10] Ilustrētā svešvārdu vārdnīca. Sast. I. Andersone, I. Čerņevska, I. Kalniņa u. c. Rīga: Izdevniecība Avots, 2005, 382. lpp.